

IL-ĠAHAN TA' MADWARNA

Doris Vella Camilleri

Il-ġibda għall-karattru ta' Ġahan tniisslet filja fi ċkuniti mill-iskola. Ġibduni r-rakkonti tiegħu fil-kotba *Ġabra ta' Ward ta' E.B. Vella*, u l-aktar l-istorja li tolgot il-qalb Maltija, l-aktar dik tat-tfal, li hi l-hrafa ta' meta Ġahan, ta' tifel pjuttost ibleh u jdahhak bi bluhitu, ġibed il-bleb warajh – kif kienet qattlu jagħmel ommu.

Bqajt dejjem affaxxinata minnu. Mbagħad kellha tkun il-kitba tal-folklorista Franciża Madame Galley, mil-Lecture li għamlet fl-Universita' ta' Malta (1), li spiratni nuża l-idjosinkraziji tiegħu u nagħgornahom fi storja li semmejt: Min Qatlu 'l Ġahan?', speċi ta' requiem għal dak Ġahan ta' tfuliti li m'għadux jeżisti, qisu ndifen, fuq fomm il-poplu. Ma tantx għadek tisma' – bħal dari – l-espressjonijiet "tkunx Ġahan", tagħmilhiex tal-Ġahan".

Skont il-Prof. Ġuże' Aquilina (2), il-Ġahan Malti (Ġahnu/Ġihna) hu l-karattru folkloristiku tagħna – hu sempliċi u ibleh, tad-dahk għall-aħħar. Infatti għadna sa llum, imqar jekk l-użu qed jonqos, nużaw l-espressjoni "tkunx Ġahan" jew "tagħmilx bħal Ġahan" meta nkunu rridu nfissru xi għemil stupidu jew bla sens, jew inkella ninterpretaw xi kliem litteralment bħal meta omm Ġahan talbitu jiġbed il-bleb warajh u hu qalghu miċ-ċappetti u telaq bih.

Fid-dizzjunarju Malti-Ingriż tiegħu (3) Aquilina jagħti l-espressjonijiet "donnu Ġahan b'uliedu", la tkunx Ġahan", kemm int Ġahan!", "l-imhatra ta' Ġahan dejjem rebbieha", negozju ta' Ġahan", għamilha ta' Ġahan biex ma jhallasx dwana".

Aquilina jgħid ukoll li l-isem Ġahan hu ta' nisel purament semitiku u għalhekk ma setax jasal għandna minn Sqallija. Madankollu studji reċenti qed jikxfu aktar il-konnessjoni lingwistika bejn l-Gharbi Sqalli u l-Malti Medjevali. U lanqas għandna ninsew ir-rabtiet folkloristiċi bejn Malta u Sqallija kif juri tajjeb Guże' Cassar-Pullicino (4).

Jekk wiehed ifittex fl-ewwel edizzjoni tal-istejjer ta' Ġahan stampata bl-Gharbi fil-belt ta' Bulak fis-sena 1880 isib il-karattru ta' *Al-Khudja Nasra al-Din al-mulahhab bi-Djuha al-Rumi* (5). Fil-fatt nistgħu ngħidu li pjuttost ittiehdu minn dak l-għadd kbir ta' stejjer tal-komiks li hi miżghuda bihom il-letteratura tal-*Adab* sallum (6). Dan ix-xogħol wara kien tradott għall-Persjan (1299/1881) u komplew sarulu żjidiet bi stejjer oħra oriġinali Gharab u Persjani Medjevali.

Ta' nteress kbir f'din il-ġabra hu l-fatt li minn ġabarhom ma ha xejn mill-hazna ta' stejjer ta' *Djuhi*, il-Ġahan Persjan. U hija hasra li dawn l-istejjer Gharab u Persjani li ddahhlu mal-istejjer Torok qatt ma kienu miflijin għall-oriġini vera tagħhom minn studjużi tal-letteratura.

Madankollu jibqa' l-fatt li isem *Nasreddin Hoga* baqa' jissemma u jixtered mal-imperu Ottoman kollu tant li hadd ma ra l-bżonn li jfittex l-oriġini tiegħu. U ġara li kull storja Ġahnija kienet tiġi dritt attribwita lil Ġahan *Nasreddin* tat-Turkija. B'hekk il-kollezzjoni jew ġabra Torka ta' *Nasreddin* kifset dawk ta' Ġahan Gharbi.

Dan japplika biss għal dawk l-istejjer ta' dak iż-żmien li nkitbu fuq dan il-karattru matul iż-żminijiet f'ġabriet tradizzjonali. Meta nqisu l-għadd kbir ta' stejjer li jingħadu bil-fomm, hu diffiċli hafna biex insibu tarf tas-sors vera tagħhom. U għalkemm dawn l-istejjer bla għadd ta' *Nasreddin*, li huma tant popolari fil-pajjiżi tal-Lvant Nofsani, qegħdin fuq fomm kulhadd, xorta waħda r-riċerka fuq dan il-karattru qisha mietet għalkollox. Donnu l-

popolarita' kbira tal-karattru buffu u divertenti ta' *Nasreddin* honqot kull xewqa u rieda li jsir tiftix serju fuq l-oriġini tal-istejjer inxerrdin mal-Lvant kollu.

Kull riċerka fuq dan il-karattru li saret fit-Turkija biex tkun stabbilita l-oriġini tiegħu, jiġifieri fejn tibda u fejn tispicċa l-qagħda tal-karatteristika Ġahnija tiegħu fl-Afrika ta' Fuq u fit-Trukija. Sfat fix-xejn.

Ir-riċerkaturi tal-Punent dejjem helsuha hafif u qatghuha li dan il-karatturu mhux għajr karattru umoristiku ġej mill-Lvant u jdahhakna b'mod filosofiku. U waqfu hemm.

Mid-dehra, l-Eġizzjani, minn dawn iż-żewġ karattri – *Nasr al-Din* u *Djuha* (Ġahan) għamlu karattru wiehed – iżda fl-Eġittu jsibuh bl-isem ta' *Goħa*. Fis-Sudan jisejjah *Jawha* jew *Djoh'a*, u ismu dejjem jiqsar iżjed ma nersqu lejn il-Punent tal-Mediterran.

Fi gżiritna wasal bħala Ġahan u, għalkemm l-istejjer fuqu m'humiex hafna, xorta tajnieh isem li hu frott tal-ilsien uniku tagħna, differenti minn ta' pajjiżi oħra.

Il-Ġahan ta' Malta huwa tifel fqir, qargħi, pjuttost għazzien u dejjem orfni minn missieru. In-nies thobbu għax tithassru u, għalkemm jgħix xi ftit jew wisq emarginat, xorta hu għaqli bizzjejjed biex johroġ minn kull tfixkil li jsib ma' wiċċu. Hu l-karattru li jasal sax-xifer iżda b'kutumbajsa waħda jerġa' jiġi f'postu.

Fl-istess hin ruhu hi dik tal-poeta – iħossu tant haġa waħda mal-hmar tiegħu li jasal jgħid, "Tant ngħix haġa waħda mal-hmar tiegħi li kultant naħsbu li hu jien." U jkellem lill-hmar bħallikieku xi habib tiegħu.

Hemm studjużi li jinsistu li *Goħa* mhux hliet l-isem Gharbi tal-*Mulla Nasreddin Hodja* tat-Turkija. Minbarra dan, fit-Turkija nsibu xi stejjer fuqu li nkitbu jew ingħabru fi żmien ir-renju tal-Mongolu *Taymour Kank* li kien jgħix 150 sena wara

Nasreddin. Iżda l-fatt hu li l-isem *Goha* jidher hafna qabel dak ta' *Nasreddin Hodja* fil-letteratura Eġizzjana tas-seklu 9, waqt li t-Torok jghidu li l-karattru tagħhom kien jghix fis-seklu 13.

L-ewwel referenza li nsibu miktuba li tghaqqad l-istejjer ta' *Djuha* ma dawk ta' *Nasreddin* kienet meta nkitbet ġabra minnhom fis-seklu 19.

L-ewwel kollezzjoni magħrufa kienet dik stampata fil-belt ta' Bulak (1256H/1840AD) miktuba bit-Tork. Terġa', din kienet xi ftit differenti mill-edizzjoni ta' Istanbul (1253H/1837AD) li nqalbet għall-Gharbi iżda b'hafna żjidiet. Minn ġabar il-kollezzjoni ma nafux. Imma nafu li zied xi mitt storja oħra li hu stess addatta mil-Letteratura Gharbija tal-*Adab* taż-Żminijiet Medjevali. Dawk l-istejjer ma kinux stejjer ta' Ġahan tal-Afrika ta' Fuq, ta' dak li jingħad li hu l-prekursur ta' *Nasreddin*.

Fil-fatt, sa mill-bidu hemm stejjer marbutin ma' Ġahan li huma kemm ogġezzjonabbli u kemm anti-femministi. U hadd qatt ma lmentat minn dan l-aspett negattiv tagħhom! B'għaġeb kbir, l-istejjer baqghu jingħadu, jinqraw, u jinqalbu minn lingwa għal oħra bla ebda restrizzjoni.

Jekk inwarrbu l-istejjer skabrużi fit-tradizzjoni Torka tan-Nasreddin, li m'humiex ftit, nistgħu ngħidu li bis-saħħa u l-popolarita' kbira tiegħu, Ġahan baqa' haj tul iż-żmien kollu mhux biss fil-Lvant Nofsani iżda wkoll fil-pajjiżi tax-xtut madwar il-Mediterran.

(1) Ara wkoll Galley M. "A Mediterranean Hero", *Journal of Maltese Studies*, Nr. 7, 1971

(2) Cassar Pullicino, J., *Introduction to Maltese Folklore*, 1947, Pg. 30.

(3) Aquilina, J., *Maltese-English Dictionary*, 2 volumi, Malta 1987-90.

(4) Cassar Pullicino J., *Studies in Maltese Folklore*, 1992, Pg. 77

(5) It-Torok għandhom karattru magħruf bħala *Nasr id-Din Khodja* li l-ghemejjel tiegħu jixbhu lil dawk ta' Ġahan. It-Torok stampaw l-istejjer tiegħu bit-Tork, imma l-ewwel edizzjoni stampata bl-Gharbi, li harget fi-1880, kienet iġġib l-isem ta' *Newadir al-Khodja Nasr al-Din al-mulakkab bi Djuha al-Rumi*, li tisser "Ir-Rakkonti fuq Hoga Nasr id-Din imlaqqam bħala Ġahan ir-Rumi". Minn dak iż-żmien lil Nasr id-Din u lil Ġahan bdew jittfixxluhom ma' xubxin, għalkemm l-istudjużi huma ċerti li Ġahan hu ferm eqdem minn Hoga Nasr id-Din.

(6) L-*Adab* hi kelma Gharbija li tiġbor fiha dak kollu li jagħmel lill-bniedem sofistikat, kult, u ta' trobbija u ta' manjeri tajba skont it-tradizzjonijiet u l-idejali tad-dinja tal-Lvant. Il-kitba li titkellem fuq dan is-sugġett tissejjah "il-letteratura tal-*Adab*". Il-fergħa ta' din il-letteratura li hi mmirata lejha Ċikku l-Poplu tiġbor fiha hafna stejjer minn "Elf Lejn u Lejja" kif ukoll stejjer ta' Ġahan (jew *Guha*).

© Doris Vella Camilleri